

Еп. Атанасије (Јефтић)

СВЕТА ЕВХАРИСТИЈА КАО ДУХОВСКИ ДОГАЂАЈ

Важна напомена: у тексту су коришћени бројни наводи на грчком језику. Пошто претпостављамо да би многи корисници имали проблема са учењавањем грчких слова, транскрибовали смо те наводе онако како се они читају.

Овај текст представља предавање Епископа Атанасија на Симпосиону Теолошког факултета у Ђакову, септембра 1988.године. Текст је преузет из књиге "Загрљај светова", Србиње 1996.

О Евхаристији кад говоримо, говоримо у ствари о Цркви. О Цркви, међутим, можемо говорити само полазећи од живе реалности Цркве, а то значи од видљиве и опипљиве реалности, а то је опет Црква окупљена на Вечеру Господњу, на Вечеру Царства, на Евхаристију. Такав приступ Цркви познат је у теолошкој терминологији, нарочито код православних у новије време, као Евхаристијска Еклисиологија. Њу посебно наглашава у наше време познати теолог Јован Зизиулас, Митрополит Пергамски из Васељенске Патријаршије, али њу је на један други начин слично нагласио и католички теолог Луј Бује кад је рекао: "Друго је евхаристијска теологија, а друго је теологија о Евхаристији", и ону прву претпоставља овој другој.

Православље сагледава Цркву, дакле, најконкретније и најстварније у Евхаристији, а то значи да је сагледава истовремено у Христу и у Духу Светоме. Црква је Тајна Христова, "то мистирион ту Христу", али је такође и духовска тајна, тајна Духа Светога "кинониа ту Агиу Пневматос", и делатности Св. Духа у свету, Његове благодати. И једно и друго се реализује, остварује, конкретизује на Евхаристији. И Евхаристија је тајна Оваплоћења, смрти и Васкрсења Христова, али не мање и тајна Педесетнице. Дакле, догађај Христа Оваплоћеног, Распетог и Васкрслог и догађај силаска и дејства Духа Светога у Цркви. Ово има врло велики значај и, развијено теолошким језиком, требало би рећи да Христологија и Пневматологија леже у основи Еклисиологије и подједнако су у њој заступљене. Иако је полазиште Христологија, ипак је предуслов и *conditio sine qua non* Пневматологија, кондиционирана је дакле Христологија Пневматологијом. Тек тако је могуће у пуноћи схватити Евхаристију као сабрање, литургијско сабрање Цркве на једном месту, као предујам, антиципацију есхатолошке заједнице Царства Божијега, у којој се Духом Светим већ предокуша и антиципира Царство Божије.

Тако је Црква Христова у Евхаристији, схваћена христоцентрично и пневматолошки, заједница која се Духом Светим преображава у есхатолошку заједницу да би преобразила свет и човечанство. Ово има одраза на остале аспекте Цркве и остале димензије Цркве и остале моменте у Цркви, установе и мисију Цркве. Дух Свети је "конститутивни елеменат", да употребимо такав израз, Цркве, али и Евхаристије. Шта више, треба рећи да Дух Свети кондиционира, условљава биће, не само Цркве као такве, него и Христа као Оваплоћеног Богочовека. Његово оваплоћење било је Духом Светим (Лк. 1, 35; Дап. 10, 38). Његово васкрсење и прослављење такође је било Духом Светим (1Петр. 3, 18; Јевр. 9, 14; Рм. 8, 11).

Ако бисмо употребили језик, посебно савремене еклисиологије, посебно језик поменутог теолога Јована Зизиуласа, могли бисмо рећи да, гледано из христолошке перспективе, Црква је институција, или институцирана на христолошкој основи, и то би била њена христолошка страна. Али Црква на пневматолошкој основи, или пневматолошка страна Цркве било би: да је Црква конституција или конституисана Духом Светим. Другим речима, Црква је установљена на Христу, али је све време саставља Дух Свети, онако како је речено у служби

Педесетнице Православне Цркве да Дух Свети "составља и одржава сав сабор Цркве" . Конкретно: Св. Евхаристију Дух Свети чини да је Заједница верних у Христу и да је Тело Христово. Без Духа Светога немамо ни Христа, ни Цркву, те према томе немамо ни Евхаристију.

У самој Евхаристији, дакле у Литургији коју служимо, имамо два момента која су кључна и подједнако заступљена и без њих нема Литургије, бар у православној традицији. То је анамнеза и епиклеза.

Евхаристија као анамнеза, као "воспоминаније", као сећање (али је српска реч слабија од словенске; "воспоминаније" боље преводи грчку реч "анамниси", и остаћу при грчкој речи); Евхаристија, дакле, као анамнеза повезује црквену заједницу која служи Литургију и која се налази на Евхаристијском сабрању, повезује је са овим сећањем историјског спасења, историјског Христа, тј. са свим оним што се назива Предање, што говори Ап. Павле у Посланици Коринћанима (11. и 15. глава): "Јер ја примих од Господа што вам и предадох, да Господ Исус оне ноћи кад би предан... ово чините у мој спомен" (тј. сећајте се тога). Тако је у Евхаристији садржано и сачувано све оно што дотична евхаристијска заједница доживљава као историју спасења, као службе и као служење (грчки: као литургиа и као литургима). Дакле, и као служење и као службе које то служење обављају, као свештенства, дакле сав историјски континуитет који сваку локалну Цркву, окупљену на Евхаристији, повезује са првом апостолском заједницом, са историјским Христом и Његовим ученицима, са оним што је предато и што је установљено као стално то би била анамнеза, односно воспоминаније у Св. Евхаристији.

Али, то би био само један део историје спасења, јер целокупна економија спасења није само у сећању на Смрт и Васкрсење и Вазнесење Христово, него и на Други Његов долазак, дакле не само на прошлост која се већ збила, него и на будућност која ће се збити, и зато је Литургија или савршавање Евхаристије такође и епиклеза (епиклисис = призив Св. Духа). Духа Светога призивамо и Он нам чини присутним и Христа и Други долазак Христов. Али и у првом моменту у Евхаристији, у анамнези, Дух Свети такође актуализује историјскога Христа и Његово дело. Немамо, дакле, ни анамнезу без Духа Светога. (Имали би, у најбољем случају, само једну "комеморацију", попут протестаната, или пак попут наших "другова комуниста" који обављају комеморацију без трајног смисла и без икаквог непролазног садржаја. Дух Свети, дакле, и анамнезу актуализује, чини од анамнезе присуство, оприсутњење Христа, да Га можемо заједничарити, да можемо партиципирати у Њему. Али, тек са епиклезом долази пуноћа, јер долази улаз есхатона у историју, парусија — присуство Другог доласка Христовог. И парадоксално, у Литургији Св. Јована Златоустог ми се сећамо тога будућег доласка: "Сећајући се Твога првог доласка: оваплоћења, Крста, гроба, тридневног Васкрсења, али и Другог и славног Доласка и Будућег Царства". Парадоксално, да се сећамо онога што још није дошло, а што у ствари већ долази у Евхаристији, што се антиципира, што је, по оном изразу: већ ту, иако још не у пуноћи ("већ. и још не", • even now and not yet) Царство које није само негде у будућности, како би Оскар Бултман схватио време па и време спасења (Heilsgeshichte), да је то само линеарно продужавање, и тек на крају долазак Царства. Онда би то значило да би Црква у сваком даном моменту историје на Евхаристији била лишена могућности да партиципира у Божијем Царству, требало би тек да га чека. Но, благодарећи Духу Светоме и епиклетичком карактеру Евхаристије, којим Црква призива Духа Светога да дође и да учини дарове телом и крвљу Христовом, а нас партиципантима, заједничарима Христа, Царство је већ овде. Есхатон је већ ушао у историју и тако је Црква постала есхатолошка заједница.

Црква је тако Тело Христово, а благодарећи Духу Светом, и Тело духовно. "Кад кажемо духовно, вели Св. Јован Златоуст, треба да знамо да је то од Духа Светога", не духовно у смислу спиритуалног, идеалног, идеалистичког. Хришћански језик нема са тим ништа, то је језик Хегела и Шелинга, или не знам чији други, него је у Цркви духовно то од Духа Светога. (Можемо слободно тамо где стоји "духовно" да преводимо генитивом "од Духа Светога"). Благодарећи присуству и дејству Духа Светога, Евхаристија пројављује целога Христа (totus

Christi), Тело неодвојиво од Главе, а не да је Црква само заједница која следује за Христом, као народ кроз пустињу за Мојсијем (што јесте Црква као народ Божији али није само то). Она је истовремено потпуно идентификована, поистовећена са Христом, и тако је "пуноћа Онога који све испуњава у свему" (Еф. 1, 2122). На овај начин Црква има два аспекта, и на Евхаристији су она оба присутна, али је више присутан аспект есхатолошки. Црква је пре свега есхатолошки догађај есхатолошка заједница која партиципира у Царству Божијем, и она није само сећање и презентирање Христа оваплоћенога, страдајућег, распетог, него и Христа у слави, последњег Адама, који у себи рекапитулира све и сва (Еф. 1, 10; 1Кор. 15, 22. 45. 47). Нека је то "арархи", првина, што каже Ап. Павле (Рм. 11, 16; 1Кор. 15, 20), али то је истинска првина која заиста уводи у пуноћу. То је смисао оних речи које је рекао Христос: да ће вам Дух Свети напоменути ("анамниси") споменути, подсетити у вама све о мени. Мене ће Он, у ствари, воспоминати, анамнистички вам представити, али целога, не само "Христа историје", него и "Христа есхатологије". И друго, то је смисао оних речи које су тешке кад их узмете саме за себе, наиме: после сјајне беседе у капернаумској зборници о Хлебу живота, када Христос одједном као да брише то што је рекао па каже: "Дух је оно што оживљава, а тело не користи ничему" (Јн 6, 63). Ако би Црква била само заједница окупљена нека то јесу и ученици Христови у име Христово, али без Духа Светога, она би била ипак само "тело", једна историјска, друштвена заједница, религиозна заједница, свеједно још не би била Тело Христово. Дух Свети је чини да је заиста животворно Тело Христово и да је она спасење света, да је знак Царства овде на земљи, есхатолошка заједница која се преображава да би свет преобразила.

Тако је Црква, по речима Св. Максима Исповедника, икона пуноће есхатолошке, али икона у традиционалном смислу православног доживљаја иконе, где икона није бледа слика и сенка, него стварност, символ присуства Онога кога она симболише, али истовремено и указује те тако истовремено је прелазна или транспарентна: указује на онога на кога указује, на Христа.

Слично је и пневматолошко схватање служби у Цркви: да све службе, хиротоније, ординације нису самосвојне или личне харизме, него су бар Духа Светога Цркви и у Цркви, Једнога истога Духа који раздаје дарове Божије да би изграђивао Цркву (Еф. 4, 4; 1Кор. 12, 413), али не као "лична својина" или као дарови који имају "неизгладиви карактер", него као они кроз које зрачи, пројављује се и делује јединствена Тајна, јединствена служба и јединствено служење, а то је свештенство или првосвештенство Христово, а они само указују на Њега Који кроз њих служи и јерургише Духом Светим. Зато је могуће било рећи Светом Игњатију Антиохијском да је епископ икона Христова, јер он указује на Христа и није он тај који служи, него у њему Христос служи дејством и енергијом Духа Светога.

Другим речима, присуство Духа Светога у Евхаристији и у евхаристијским службама а треба знати да у православној традицији ниједна служба не бива ван Евхаристије, нити се служитељ поставља ван Евхаристије него само у контексту Евхаристије; дакле хиротонија може бити само у Евхаристији, никако *in absolute*, него само конкретно у црквеној заједници, за Цркву, за црквену заједницу такво је да у таквом служењу "Дух Свети се моли за нас и уздише уздасима неисказаним" (Рм. 8, 26), јер ми, макар и као Црква у целини, на челу са епископом, свеједно, не знамо шта ћемо и како се молити или шта ћемо искати и тражити.

Духовски карактер, пентикостални карактер Цркве на Евхаристији, огледа се у њеној епиклетичкој потпуној зависности од Духа Светога. И без тога она може бити лутајућа заједница кроз историју, попут Израилске

(да ли ће наћи земљу обећану тек треба чекати), али са Евхаристијом као духовским, пентикосталним догађајем, као Педесетницом која се непрекидно наставља, како би рекао Св. Јован Златоусти, то је стално присуство Педесетнице и Црква је већ у Земљи Обећаној, већ у Царству. Црква је заједница која следи за Христом, али истовремено је она есхатолошки народ Божији, не који само иде за Христом, него који је већ сабрани у Христу и око Христа - "сабор Бога међу боговима", како би рекао Св. Григорије Богослов.

И сад, важно је да нагласимо следеће: да Црква у Евхаристији са својим есхатолошким карактером - то би била евхаристијско-есхатолошка димензија Цркве - не пориче ону другу, мисионарско-историјску страну Цркве, али ова друга извире из оне прве (како је кратко рекао у свом претходном објашњењу Владика Амфилохије).

Црква иде за Христом кроз историју, објављује Јеванђеље, то је прогресивно рашћење Тела Христовога у историји, али је Црква у Евхаристији већ окупљена заједница Царства, где се већ учествује у животу Небеског Јерусалима, јер се доживљава јединство између Христа Главе и Његовога Тела у Духу Светоме, и та пневматолошка страна Цркве која се у Евхаристији остварује, то је слика, тачније речено икона, есхатолошкога сабрања нашега на Њему, у Њему, еп автон (2 Сол. 2, 1), епи то афто (у Делима Апостолским и код Апостола Павла) Јер тако: "Где је Дух Свети ту је и Црква, где је Црква ту је и Дух Свети", како је рекао још Свети Иринеј Лионски. Слање Духа Светога свакој Евхаристији се понавља кроз епиклетичко призивање и силажење Духа Светога, који нам репрезентује, оприсутњује Христа и чини од хлеба и вина - од дарова евхаристијских - Тело и Крв Христову. И само је у том контексту, пневматолошком, објашњиво онда шта су ти дарови и шта су службе које служе тим даровима, а не у теолошко-схоластичким расправама да ли су они на овај или онај начин освећени, да ли су се претворили, да ли је били "трансплантације" или да ли имају свештеници "неизгладив карактер" свог свештенства, и тако даље; питања која практично одвајају свештенство или дарове од пневматолошко-христолошког догађаја Евхаристије, од тог духовског, пентикосталног догађаја, о којем овде говоримо, где је све присутно и све је подједнако неопходно. Тек са Духом Светим дарови Цркве могу постати анафора принос Богу Оцу, тј. постају Тело и Крв Христова, и свештеници могу функционисати само унутар црквене, духовске заједнице, рефлектујући, изражавајући, пројављујући једно једино свештенство и служење Христово.

Тако је Дух Свети заиста Душа Цркве, како се то понекад каже. Он је тај који чини да Црква јесте Црква, и зато је толико важна Његова улога у Евхаристији: и као реактивизатора анамнезе историјске Цркве историјског Христа и Његовог дела спасења и тела спасења, које је Црква; али исто тако и епиклеза Духа Светога, који призиван оприсутњује нам овде Царство и чини нас да смо његови причасници *hic et nunc*; чини да је то већ оно Царство које нам је Христос завештао (Лк. 22, 29-30) и да је ова заједница есхатолошка заједница Духа Светога. Другим речима, дејство Духа Светога у Евхаристији је оно што чини Евхаристију Евхаристијом и Цркву Црквом. Црква тако доживљава "благодат Господа нашег Исуса Христа и љубав Бога Оца и кинонију Духа Светога" (2 Кор. 13, 13). То значи да је Црква ту у најтешњој заједници Свете Тројице, што је и циљ целокупног домостроја спасења и есхатологије.